

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
професору Павликівському Віталію Івановичу
м. Харків, вул. Вадима Манька, 17, 61070*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Щербаковського Михайла Григоровича
на дисертацію Бурдоля Вадима В'ячеславовича «Застосування заходів
забезпечення безпеки у кримінальному провадженні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктор філософії
з галузі знань 08 «Право», зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. На органи досудового розслідування, органи прокуратури та суд, їх посадових осіб покладено завдання із забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, проголошеного у ст. 3 Конституції України. У цьому контексті реалізація цього завдання відбувається завдяки нормативно-правовому регулюванню кримінального провадження, положенням міжнародно-правових актів з прав людини, уведених у зміст кримінальної процесуальної діяльності процесуальних гарантій. Детально врегульований та нормативно визначений процесуальний порядок здійснення такої діяльності створює передумови для реалізації завдання забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження відповідно до ст. 2 кримінального процесуального кодексу України. Гарантією забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників є здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань. Науковий інтерес та практичне значення становлять розкриття змісту, форм та способів, особливостей реалізації в кримінальному провадженні уповноваженими державними органам та їх посадовими особами дій із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному

провадженні.

Незважаючи на численні наукові праці, наявність науково-методичних рекомендацій з означеної проблематики, враховуючи процес реформування кримінального процесуального законодавства України, досліджуваний інститут кримінального процесуального права та регламентована ним діяльність із застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, потребують удосконалення, а нормативна основа – оновлення. Крім того, модернізація цієї галузі обумовлена сучасними напрацюваннями кримінального процесу, а також міжнародними стандартами та практикою з цього питання.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження Вадима В'ячеславовича Бурдоля є актуальним та присвячено комплексному дослідженню теоретичних й практичних проблем забезпечення безпеки учасників під час проведення кримінального провадження.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що дослідження пов'язано із виконанням завдань, визначених у наукових програмах, планах, темах. Зокрема, дисертація відповідає положенням Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 року №231/2021; Основним науковим напрямом та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 30.01.2019 року (п.п. 3.4.2.2., 3.4.2.7.); Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 року № 12-21 (п.п. 1.1., 1.2., 1.15).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і

рекомендації, сформульовані здобувачем, є обґрунтованими і достатньо переконливими. Об'єкт дослідження, як визначено дисертантом, становлять суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із реалізацією уповноваженим державними органами та їх посадовими особами заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Предметом дослідження є процесуальний порядок застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні.

Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб із урахуванням сучасних положень кримінального процесуального законодавства України висвітлити теоретичні і практичні проблеми реалізації процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також розробити пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства і практичні рекомендації для його застосування в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети сформульовано завдання та обрано методи дослідження. З точки зору методології дисертаційне дослідження В. В. Бурдоля базується на діалектичному методі пізнання соціальних явищ і процесів, використано широкий спектр як загальнонаукових, такі і спеціальних правових методів наукового пізнання, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження. Визначені здобувачем методи використано у дисертації в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, з доволі коректним підходом, що забезпечило належний рівень повноти, об'єктивності та достовірності результатів наукового пошуку. Вивченням тексту роботи В. В. Бурдоля встановлено, що методологічним апаратом здобувач володіє вміло та вірно його застосовує.

Заслуговує на увагу проведений аналіз значної кількості наукових публікацій (246 найменувань), відповідно до предмету дослідження, які виконувалися в Україні та в іноземних державах, що вказує на врахування здобувачем наявних тенденцій розвитку теорії та практики забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Інформаційну та нормативно-правову базу роботи складають Конституція України, Закони України, міжнародні договори, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти, рішення національних судів та Європейського суду з прав людини.

Сформульовані у дисертації висновки є науково обґрунтованими, а дисертаційне дослідження В. В. Бурдоля виконане на належному науковому рівні, що відповідає вимогам, які висуваються до такого виду робіт.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Результатам дисертаційного дослідження В. В. Бурдоля характерний належний ступінь наукової новизни, який визначається тим, що на основі ґрунтовного вивчення законодавства, наукових праць, слідчої, судової практики, у дисертаційній роботі комплексно досліджено теоретичні проблеми та практика забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Під час розробки окремих положень дисертаційного дослідження здобувач проаналізував численну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі кримінального процесу.

У дослідженні сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема вперше:

- доведено, що забезпечення безпеки особи слід вважати самостійним завданням кримінального провадження, є способом реалізації конституційного положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;

- обґрунтовано, що забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є окремим інститутом кримінального судочинства забезпечувального характеру, який реалізується під час кримінального провадження у формі процесуальної діяльності та охоплює: суб'єктний склад, засоби здійснення, об'єкти захисту, процедуру застосування засобів захисту, правову основу та мету реалізації;

- охарактеризовано кримінальну процесуальну діяльність із застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, як таку, що має ознаки відносно відокремленого забезпечувального провадження захисної спрямованості, яке повинно отримати процесуальну форму в межах розділу II «Заходи забезпечення кримінального провадження» КПК України.

Наведені вище й інші положення, пропозиції, які були удосконалені або дістали подальшої розробки у сукупності забезпечують належний рівень новизни рецензованої роботи.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені в доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття» (м. Харків, 7 червня 2024 р.); «Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики» (м. Хмельницький, 12 липня 2024 р.); «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень» (м. Миколаїв, 19 липня 2024 р.), «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (м. Харків, 10 грудня 2024 р.), «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (12 березня 2025 р.).

Таким чином, отримані та сформульовані положення, висновки, викладені у тексті дисертації, апробовані здобувачем.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у законотворчій діяльності під час внесення змін і доповнень до чинного КПК України; правозастосовній діяльності співробітників слідчих підрозділів, прокурорів, суддів; науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання та вдосконалення науково-теоретичних питань; освітньому процесі – при підготовці навчальних, методичних матеріалів, програм з навчальних

дисциплін, передбачених освітніми програмами підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка змісту, наукового рівня дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Структура дисертаційної роботи В. В. Бурдоля відповідає встановленим вимогам. Вона логічно структурована і складається з анотації, вступу, трьох розділів (що охоплюють вісім підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків.

Текст дисертації виконано державною мовою.

Автор системно і логічно відобразив зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем згідно предмету дослідження. Послідовно та змістовно розкрито мета і завдання дослідження з відображенням їх у висновках до розділів і загальних висновках, що сприяє легкості та цілісності сприйняття наукового доробку. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовано здобувачем в тексті поданої праці.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені головні результати представленого дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання, наведено актуальність обраної теми, наукову новизну отриманих результатів, відомості про апробацію дисертаційного дослідження та ін.

У *першому розділі дисертації* «Загальна характеристика процесуального інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» розглянуто стан та напрями наукових досліджень проблематики забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; поняття, сутність, значення та нормативно-правове регулювання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Автор виокремлює три блока питань щодо досліджуваної проблематики.

Перший – теоретичний, що стосуються сутності, змісту, ознак та значення забезпечення безпеки суб'єктів, що беруть участь у кримінальному судочинстві; другий – практичний, який відображає та надає характеристику об'єктам та суб'єктам відповідних процесуальних правовідносин, процесуальному порядку реалізації різних заходів безпеки; третій, пов'язаний з удосконаленням нормативно-правової основи цього інституту, підвищенням ефективності застосування окремих заходів забезпечення безпеки. Підкреслено, що охорона, захист та забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є окремим напрямом, самостійною частиною загальної тематики наукових досліджень. Доведено, що своєрідною гарантією прав та свобод учасників кримінального провадження, а також окремим інститутом кримінального процесуального права та частиною кримінальної процесуальної діяльності є здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя (підрозділ 1.1).

В роботі поняття безпеки у кримінальному судочинстві розуміється як стан фізичної, правової, майнової, соціальної та психологічної захищеності осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, за якого їм не загрожують реальні чи потенційні небезпеки, пов'язані з фактом їх участі у конкретному кримінальному провадженні, завдяки своєчасному виявленню, запобіганню та нейтралізації таких загроз з боку уповноважених законом державних органів. Дисертант формулює поняття «забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства», яким визначена діяльність уповноважених законом державних органів, спрямована на реалізацію комплексу правових, процесуальних, організаційних, технічних та інших заходів для захисту життя, здоров'я, житла, майна, честі, гідності та інших прав і свобод осіб від протиправних посягань, обумовлених фактом їх участі у кримінальному провадженні, з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя (підрозділ 1.2).

Цілком вірно автор вказує на комплексний правовий характер досліджуваного інституту, оскільки його правове регулювання здійснюється нормами конституційного, кримінального процесуального, кримінального, адміністративного права. Обґрунтовано тезу, що за місцем у системі кримінальної процесуальної діяльності інститут забезпечення безпеки учасників кримінального провадження варто віднести до заходів його забезпечення та передбачити відповідну регламентацію в межах Розділу II «Заходи забезпечення кримінального провадження» КПК України. Позитивним й таким, що може бути використаний в удосконаленні вітчизняного законодавства, є посилання на Рекомендації Кабінету міністрів Ради Європи щодо свідків, потерпілих та інших осіб в аспекті встановлення мінімальних стандартів забезпечення їх прав, підтримання та захисту (підрозділ 1.3).

Другий розділ дисертації «Кримінальні процесуальні відносини з приводу забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» присвячено розкриттю об'єктів захисту та суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин, процесуальної форми та етапів провадження із застосування (скасування) заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Слід підтримати позицію автора, сформовану на підставі аналізу Конституції та Законів України, згідно з якою з позицій людиноцентризму розширено розглядаються об'єкти захисту учасників кримінального провадження. На підставі узагальнення нормативно-правових актів, судової практики та правової доктрини до об'єктів захисту запропоновано віднести життя, здоров'я, житло, майно, власність, честь і гідність, нормальне здійснення процесуальної діяльності учасником кримінального провадження, реалізацію процесуальних прав та виконання юридичних обов'язків, сферу діяльності та особистих інтересів, особисте життя, законні інтереси осіб тощо (підрозділ 2.1).

Дисертантом сформульовано поняття учасників (суб'єктів) кримінальних процесуальних правовідносин із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Вони являють собою взаємодіючу систему

державних органів та їхніх посадових (службових) осіб, фізичних та юридичних осіб, процесуальний статус яких передбачено кримінальним процесуальним законодавством, які здійснюють процесуальну діяльність у формі використання процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків із здійснення заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна окремих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя. Надана розгорнута класифікація вказаних суб'єктів (підрозділ 2.2).

Дисертантом провадження по застосуванню заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, представлено у системі взаємопов'язаних етапів: надходження та прийняття заяв (повідомлень) або отримання оперативної чи іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну осіб, які мають право на захист; перевірка отриманої заяви (повідомлення) уповноваженим органом; прийняття рішення (постанови або ухвали) про застосування заходів забезпечення безпеки або про відмову у їх застосуванні; передання рішення для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки; безпосереднє застосування заходів забезпечення безпеки (встановлення переліку необхідних заходів і способів їх реалізації); скасування заходів забезпечення безпеки; оскарження рішення про відмову у застосуванні захисних засобів чи їх скасування; контроль за забезпеченням безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів (підрозділ 2.3).

У *третьому розділі* дисертації «Напрямки удосконалення інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» аналізується зарубіжний досвід і міжнародні стандарти забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та можливість застосування їх в Україні (на прикладі програм захисту свідків та потерпілих), шляхи удосконалення інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Автором проаналізована практика забезпечення безпеки свідків, потерпілих та їх близьких у США та країнах Європейського Союзу, що

іменується програмою захисту свідків та характеризується комплексним підходом, який включає поєднання процесуальних гарантій й процедур в рамках судочинства з одночасним забезпеченням фізичного захисту вразливих осіб; соціально-економічний супровід, що передбачає переселення, соціальну адаптацію, працевлаштування, фінансову та психологічну допомогу. В дисертації робиться висновок, що врахування та впровадження зарубіжного досвіду є перспективним напрямом удосконалення досліджуваного інституту у вітчизняному кримінальному провадженні з урахуванням національних правових особливостей (підрозділ 3.1).

Обґрунтовується позиція, згідно із якою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, визначається як самостійне процесуальне провадження на підставі таких ознак: особлива мета; відносна самостійність; комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій та рішень; здійснення уповноваженими суб'єктами; наявність особливих процесуальних відносин; здійснення особливого процесуального порядку; реалізація специфічних засобів здійснення; формалізація результатів у специфічних процесуальних рішеннях. Доведено, що інститут забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, а також регламентована ним кримінальна процесуальна діяльність потребує вдосконалення і оновлення, в зв'язку з чим дисертантом запропоновано зміни та доповнення до чинного законодавства (підрозділ 3.2).

У *висновках* дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання важливого наукового завдання, що полягає в комплексному розвитку процедури забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, як міжгалузевого інституту. Вказане передбачає не тільки розробку єдиної нормативно-правової основи його існування у комплексному нормативно-правовому акті, але й запровадження системи правових, організаційних, технічних, соціальних, економічних, психологічних заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, від протиправних посягань.

Одержані в процесі дослідження наукові результати підтверджують покладену в його основу гіпотезу, а реалізовані мета та завдання дають підстави для висновків, рекомендацій, які мають теоретичне а також прикладне значення.

Дотримання академічної доброчесності. Під час ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження В. В. Бурдоля та науковими публікаціями за обраною темою фактів порушень академічної доброчесності не встановлено, усі запозичення містять відповідні посилання.

Все вищезазначене дозволяє позитивно оцінити розглядувану дисертаційну працю, встановити самостійність її виконання, визначити відповідний теоретико-методологічний рівень, наявність наукової новизни.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. При достатньо високому науковому рівні робота В. В. Бурдоля не позбавлена окремих недоліків, що викликають відповідні зауваження. Тому вважаємо доречним звернути увагу на наявність у дисертації дискусійних чи таких, що потребують уточнення, пояснення або додаткової аргументації положень, які можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту.

1. Одним з основних результатів дисертаційного дослідження є уточнення об'єктів захисту під час забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Серед них – «життя, здоров'я, житло, майно, честь, гідність та інші особисті немайнові та майнові права та інтереси цих осіб» (с. 14). На наш погляд в даному визначенні є певні неточності. Якщо оперувати законодавчими поняттями цивільного права, то житло й майно є різновидом речей (статті 179, 190 ЦК України) й відносяться до матеріальних благ; життя, здоров'я, честь, гідність – це різновиди особистих немайнових благ (стаття 201 ЦК України). Вказані блага є об'єктами цивільних прав (стаття 177 ЦК України), тому їх неможна ототожнювати із самими правами. Крім того, більш правильним вказувати на захист не «інтересів», а «законних інтересів» осіб, оскільки серед завдань кримінального провадження, відповідно до ст. 2 КПК України, мова йде саме про охорону законних інтересів учасників кримінального провадження.

2. До суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин із забезпечення безпеки учасників кримінального провадження автором віднесено державні органи, їх посадові особи, фізичні і юридичні особи, процесуальний статус яких визначено законом, та запропонована їх розгалужена класифікація за різними підставами (с. 130). На наш погляд з наукової та практичної точок зору було б доцільно більш конкретно визначити цих суб'єктів відповідно до чинного законодавства й з урахуванням пропозицій дисертанта.

3. На основі аналізу діяльності, яка виникає у зв'язку із заходами забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в дисертації виділяються окремі етапи кримінальної процесуальної форми. Серед переліку дій виокремлюється перевірка заяв чи повідомлень про загрозу безпеці особи. Такий етап, на думку автора, має факультативний, тобто необов'язковий, характер (с. 142). На нашу думку до прийняття процесуального рішення перевірка певної інформації, що міститься у заявах чи повідомленнях про загрозу безпеці особи, має бути обов'язковою та здійснюватися з метою встановлення наявності реальної загрози життю, здоров'ю, житлу іншим правам особи.

4. В тексті дисертації є численні посилання не тільки на наукові праці, але й вітчизняні та зарубіжні нормативні документи, що є безсумнівно позитивним фактом. Однак зроблені автором пропозиції та висновки були би більш обґрунтованими, якби в роботі було наведено результати узагальнення слідчої та судової практики, статистичні дані Офісу Генерального прокурора, зведення результатів опитування практичних працівників, що слугували емпіричною базою дослідження (с. 13).

Наведені зауваження є приводом для подальшого обговорення обраної дисертантом складної проблеми. Відповідні положення можуть бути уточнені автором під час захисту дисертації. Разом із цим, слід відзначити, що висловлені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження, яке є завершеною науковою працею.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «**Застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні**» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 р. № 507), а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759), а його автор **Бурдоль Вадим В'ячеславович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 Право.

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Михайло ЩЕРБАКОВСЬКИЙ